

Burkhardt Zsófia

VATTACUKOR ÉS KÖNNYEK A NAGY HEGY TÖVÉBEN

LUISA GÓMEZ GASCÓN: EL-DZSEBEL. *TÖRTÉNETEK A NAGY HEGY TÖVÉBŐL*. FORDÍTOTTA PÁVAI PATAK MÁRTA, PATAK KÖNYVEK, LEÁNYFALU, 2023.

Luisa Gómez Gascón spanyol író életműve feltűnően kevés figyelmet kapott a saját nyelvterületén. Az a néhány spanyol nyelvű recenzió, amely az interneten található róla, vidéki, aragóniai íróként tartja számon a szerzőt, s különösen a Moncayo-hegyről szóló írásait méltatja: „azt is mondhatnánk, hogy ezek a varázslatos, szenvedélyes, olykor hipnotikus történetek annak diktálására íródnak, amit a csúcsról fújó szél suttog a fülébe”.¹ Kiemelik továbbá a szövegei folklorisztikus jellegét: az író „magányos utazó, aki pásztorok, parasztok, csavargók és öregek szájából hallgatja az időbe fagyott élményeket”, és „úgy ír, mintha valós életek történeteit öntené fikatív világokba”² (spanyolból fordítások a Deepl után szabadon). A magyarra fordított novelláskötet alcíme is – *Történetek a Nagy Hegy tövéből* – a helyi beágyazottság fontosságának, valamint az ökokritikai olvasat lehetőségének kettősére irányítja a figyelmet, az első novella pedig rögtön igazolja is ezt: a Moncayót életében először megpillantó afrikai lány szemszöge lehet akár az olvasó is, vele együtt utazunk a helyszínre, ismerkedünk meg az ígért földjeként jellemzett tájjal és lakóival. A kötetkompozíció igényességére vall, hogy noha a novellák egymástól függetlenek, a zárónovella némiképp keretet alkot a nyitóval: a vonatra felszálló nővel együtt utazunk tovább „a végéig”, magunk mögött hagyva a megrázó élményeket, a sorsokat, amelyek a könyv elolvasásakor egy kicsit összefonódtak a sajátunkkal.

Mitől válik a Moncayo az ígért földjévé, miért áll a kötet középpontjában? Kétségtelen, hogy a Nagy Hegy aktívan részt vesz a helyiek életének szervezésében. Ez a tájpoétika leginkább az *Adoyra, a mór lány románca* című novellában követhető nyomon, melyben középkori (sőt, újlatin novellairódművi példánál maradva dekameroni) világkép és természetfelfogás

érvényesül. A hegy tájékozódási pontként szolgál időben: „Történt az 1211. esztendőnek azon a napján, amikor a hó még nem hagyta el a Moncayo csúcsait”; térben: „Ily dolgokon elmélkedett don Guillermo, a Fél szemű, mikor a sűrű tölgyes mögött megpillantotta a várat a szikla tetején, amely őrhelyül szolgált a Moncayo oldalában megbúvó városkának”; illetve meghatározza, alakítja az ott lakók világnézetét és nyelvét: „És ha majd azt látod, hogy a Moncayo hegycsúcsait hó takarja, jusson eszedbe, hogy bárhol legyek is, szívem még mindig érted sajog, és szerelmem irántad olyan tiszta, mint odafönn a jég, melyben csak az átlátszó víz lakozik.” De nemcsak a középkorban játszódó szövegek világában válik fontossá a hegy, hanem a modern idők szegényembere számára is esszenciális a maga sajátos légkörével, flórájával és faunájával, és sokszor a boldogság, a meggyógyulás utolsó ígéretét hordozza, születés és halál fölött örökösödik, például *A macskás ember* című novellában: „És az utcai lámpa gyér fényében a férfi szülőföldje, Aragónia régi történeteit mesélte neki. Olyan az a vidék, ahol a jeges északi szelet száz néven ismerik, és van ott egy nagy hegy is, Moncayo a neve, az őt is látta, amikor megszületett. – Majd ha összespóroltunk egy kis pénzt, elviszlek oda, ott havat is láthatsz, egészséges, friss levegőt szívhatsz! Majd meglátod, ott kigyógyulsz ebből a köhögésből!”

A két idézett novella nemcsak a tájpoétika összetettsége miatt működik jól, hanem amiatt is, ahogy a prózanyelvet sikeresen, hitelesen igazítja a megidézett világokhoz. A fordító ügyesen egyensúlyozik a különböző stílusú, változatos regiszterekkel operáló szövegvilágok között, meggyőzően magyarázza az árnyalatokat. Az *Adoyra, a mór lány románcja* középkori elbeszélője, azaz lejegyzője ízletes, veretes szófordulatokkal gördíti előre a krónikát, a történet végére még saját szerzői névjegyét is kanyarít, egyben reflektálva a lejegyzettekre, és – a teljes kötetre is kiterjeszthető – olvasói magatartást írva elő: „És aki mégoly élvezettel, mint részletességgel lejegyezte e románc történetét, nem más, mint Adoyrának az a fia, aki elkísérte anyját a Szentföldre, hogy aztán visszatérjen keresztény földre, ahol született. Így is leszen megörökítve a város iratai között, hogy az eljövendő nemzedékek megismerhessék, mi történt a Lefejezett Szent János monostorban, és ítéljenek igaz belátásuk szerint az anyoni fráter Guillermo és a Trasmoz városából való szerencsen Adoyra Ibn Amir fölött. Isten tartsa meg őket sokáig. *Veracruz-i Fráter Bernardo, a Lefejezett Szent János monostor írnoke.*” A *Macskás ember* pedig ezzel szemben letisztultabb, de a témához és a szereplők alkatához illő érzékeny mondatokkal építkezik: „Egy reggel, amikor Jaime egy rakat fával érkezett haza, Inést mozdulatlanul találta, arca olyan színű lett, mint

a felhők, amikor délután fúj az északi szél. A macska az ölében dorombolt. Inés úgy költözött el az életéből, ahogyan érkezett. Minden külön értesítés nélkül, csöndben, mint a tovasuhanó madár árnyéka. Attól a naptól fogva Jaime bezárkózott a házba, és a macskákon kívül senkit nem engedett be.”

Azon is érdemes röviden elgondolkodni, hogy a kötet fülszövege mire kívánja felhívni a figyelmet, mivel szeretné megragadni az olvasót. Annál is inkább, mivel a Fráter Bernardo által leírt „ítéljenek igaz belátásuk szerint” mint az olvasó viszonyulására vonatkozó javaslat/előírás összecseng a fülszöveg soraival, melyek szerint a határhelyzetekbe került, esendő szereplők fölött a szerző nem ítélkezni akar, „csupán megmutatja életüknek azt a pillanatát, amelyben valami miatt fontos döntésre kényszerültek, vagy éppen még a döntéshozatal előtt állnak”. Ezeket a gondolatokat többek között a *Vattacukor* című novella illusztrálja emlékezetesen, a kötet egyik legművészebb, legfinomabban kidolgozott szövege, amelyben az anyaság motívuma megsokszorozódik keresztény és mitológiai szimbólumok hálózatában. Helyszíne egy falu, ahol a hagyományoknak megfelelően Mercédesz napján búcsús vásári forgatagot rendeznek Szűz Mária tiszteletére. A szöveg a fiatal, teherbe esett lány, Adoración (becenevén Dori) monológjából áll, a lány magában narrálja a vásár eseményeit, amelyen az édesanyja kényszerítésének engedve vesz részt. Megszólítottja hol önmaga, hol az anyja, hol a méhében növekvő kislánya. Dori kelleetlenül vegyül el barátnőivel a paradés forgatagban, amely leginkább vidámparkhoz hasonlít, kerülgetve egykori szeretőjét, akitől teherbe esett, végül a tükörlabirintusba vált jegyet (labirintus mint határhelyzet!): „tükrök vesznek körbe, apró tükrök, utálatosak. A végtelenségig visszatükröződöm bennük arra a néhány másodpercre, amíg világít a lámpa, mintha varázslat volna.” A visszatükröződés kulcs a teljes novellához, Dori a labirintusban eltévedve, pokoljárása közben szembesül saját Minótauroszával: az anyja iránti gyűlöletével, magzata féltésével, a kétségbeesésével, a(z ön)pusztító gondolataival: „Ki kell jutnom innen, igen, levegőt akarok, haza akarok menni, megszülni a gyermekemet, megölni az anyámat... Megölni? Anyám, anyám! (...) Bocsáss meg, arra, ami a legszentebb neked, segíts rajtunk! (...) Vigyél ki ebből az őrült fejből, ebből a búcsús labirintusból, ebből az ocsmány életből!” Látomások, gyermeksírás, őrültség, levegőtlenység, pánik uralkodik bent – a kristálylabirintus bentje és Dori gondolatai nem választhatók külön, ahogy az sem, hogy a fohászt az édesanyjának címezi-e vagy az ünnepeelt Istenanyának, és a novella éppen ettől válik ropant izgalmassá.

A megsokszorozódás folytatódik a szöveg jelképei szintjén, kiderül, hogy Dori édesanyjának neve *María de las Mercedes* (az ünnep egyben az ő névnapja is), aki egyfajta torz, ellentétes Szűz Mária-jelképként tűnik fel, „mint a mesében a gonosz mostoha”, aki megkeserítette/elvette a férje és gyermeke életét, bár ő maga is áldozat a saját szemszögéből. A drámaiságot fokozza, hogy egy adott ponton anya és lánya átfedődnek egymással, Dori a kettejük hasonlóságáról vall: „a te véredből vagyok, ne feledd! Ismerlek, nagyon jól ismerlek, mert én is olyan vagyok, mint te.” A vérrokonság mellett kapocs lehetne közöttük az is, hogy immár mindketten egyedülálló anyák, ami szintén egyfajta Szűz Mária-utalás. A névszimbolikát folytatva, Dori nevének is van jelentősége: az Adoración imádást jelent, és hagyományosan a gyermek Jézust imádó napkeleti bölcsek történetére utal, akik a csillagot követve jutottak el a jászolhoz. A név jelentését és jelentőségét megerősíti a szöveg, a novella tetőpontján, a labirintus közepében Dori egy fényes ezüstcsillagot talál, alatta pedig egy bepólyált csecsemőt – vagy talán csak látomása van, ezt ő maga sem tudja. A csillag azonban igazi, Dori kiviszi magával a labirintusból, ez akár előrevetíthetné a kislány szerencsés megszületését, Dori boldog anyává (pozitív Szűz Máriává) válását; az utolsó mondat azonban egy konkrét szereppel, jelképpel is telíti a csillagot: „Hazaviszem anyámnak ajándékba, örülni fog neki, szegény.” Mivel fordítással van dolgunk, nem tudhatjuk, hogy az író eredeti szándéka szerint került-e a „szegény” szó a mondat végére, vagy a fordító nagyszerű döntésének az eredménye, mindenesetre rendkívül ütősen zárja a novellát azzal, hogy érezteti Dori édesanyja iránti szánalmát és (talán) megbocsátását. Figyelembe véve, hogy a búcsú jelentése „a bűnbánat szentségében már fölloldozást nyert bűnért járó, ideig tartó büntetés elengedése” (Magyar Katolikus Lexikon), és hogy a novellában a Szűz Mária tiszteletére rendezett búcsú egybeesik Dori anyjának a névnapjával, beteljesedik az ünnep lényege, a Minótauroszt legyőztük, a novella metaforikus történetalakítása is kerekre zárul.

Nem mindegyik novella ennyire kidolgozott, találunk a kötetben egy-két közepszerű szöveget is, például közhelyesebb szerelmi történeteket fülledt erotikával, túlcsonduló életundorral, klisés nosztalgiát helyenként túl sok fölösleges adalékkal vagy ki nem fejtett, el nem mélyített szálakkal, amitől az az érzésem, hogy írói csuklógyakorlatot olvasok. A drámai megfogalmazások, hangzatos szélsőségek miatt veszít a szöveg a feszességéből és élvezhetőségéből, például az ilyen mondatoknál: „És egy sötét hajnalon Amanda kinyitotta a szemét. (...) Örökre így szerette volna megőrizni, nyugodtan, kielégülten a kettős orgazmusuk után. De tudta, hogy ez lesz az utolsó éj-

szakájuk.” Azonban még ezeken a novellákon is érződik a művészi igény, feltűnik egy-egy jól beépített motívum vagy technika, például a szőlőfürtök mint férfiúi jelkép, vagy dalszövegek/refrének, melyek beleíródnak a történetbe, alakítják a narrációt.

A teljes kötet alapélményére jellemző az emberek közti kommunikáció akadályozottsága, a nyelvtelenség, némaság – néha konkrét értelemben is. (Részben ezzel magyarázható a kötetben a monológok gyakorisága.) A már korábban említett *Macskás ember*ben a „macskás” nő néma, ennek ellenére, paradox módon a teljes kötetben társával együtt ők az egyetlen boldog szerelmespár, akik tökéletesen megértik egymást. A férfi a kedvese halála után kétszeresen veszi át a némaságát: egyrészt a macskákon kívül többé senkivel nem áll szóba, másrészt halála után egy macska kiharap egy darabkát a férfi nyelvéből – azaz „elvitte a cica a nyelvét” a valóságban is –, ez a macska pedig a nő szimbólumaként is jól működik. Más novellákban a kommunikációs akadályok társadalmi vagy generációs eredetűek. A konfliktusok elfedése ideig-óráig kecsegtet tökéletesnek tűnő létállapottal, de a szöveg érezteti a hallgatás mögött meghúzódó súlyos problémákat: „Mondhatnánk, egészen addig boldogok voltak. Nagyon boldogok. Mert Abel sose kérdezett tőle semmit, Amanda pedig hallgatott.” Amikor a fiatal, megalázott vagy szociális helyzetükből adódóan félresiklásra ítélt lányok senkivel sem beszélhetik meg gondjaikat, versírásba menekülnek – fájó pont, hogy néhol illetéktelen kezekbe kerülnek a versek, és a következmények még inkább ellehetetlenítik a lányok életét. A versek alternatívája az éneklés vagy zenehallgatás mint önkifejezési mód és mint a kommunikáció egy lehetséges csatornája, sőt a festészet/rajzolás és a hímzés is feltűnik; az olvasó a novellák révén részesül abban az élményben, amelyben a szereplők is: a művészet menekvést kínál és felszabadít. A kommunikáció szempontjából *A piros ruhás baba* az egyik legérdekesebb novella. Felnőtt elbeszélője a gyermekkori énjét és családjá sorsfordító napjait mutatja be a második világháború idejéből, gyermeki szemszögből. A kislány az események traumatizáló hatására identitásjátékba kezd, fölöttes énjének teszi meg Laly nevű babáját, és sosem a saját, hanem a baba (meg)érzéseiről beszél csupán: „– Laly azt mondja, hogy fél.”; „– Laly azt mondja, ne legyél szomorú, nagyapa!” A Laly baba ágenciája megnő, az elbeszélő az olvasóra bízta a döntést, hogy a gyermek varázslatos létérzékelésének tudja be a csodát, vagy a gyermekkel együtt hiszi és tekinti ezt valóságnak és természetesnek.

vezettel mesél a Moncayo vidékéről és népéről, sivatagi férfiokról, akiknek „homok és undor cserzette szívük” arra vágyik, hogy női tekintetekben fűröszse meg magát, a kitörni (nem) próbálkozó lányokról, bántalmazásról és művészetéről, áldozatokat hozó asszonyokról, pajzán kuplék dallamáról, alkohol és vér szagáról.

JEGYZETEK

¹ Miguel Mena: *Alpie del Moncayo*, <https://www.olifante.com/publicaciones/al-pie-del-moncayo> (utolsó elérés: 2024. április 19.)

² Antón Castro: *Adiós a la escritora Luisa Gómez*, <https://antoncastro.blogia.com/2011/021701-adios-a-la-escritora-luisa-gomez.php> (utolsó elérés: 2024. április 19.)